

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

O.Ashurova

FarDu katta o'qituvchi

M.F.Sharofova

FarDu talaba

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17977964>

Annotatsiya. Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik, nutqiy, kognitiv va ijtimoiy rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Eshitish funksiyasining buzilishi bolaning kommunikativ faoliyatiga, nutq rivojlanishiga va ijtimoiy moslashuviga qanday ta'sir qilishini o'rganish muhimligi yoritiladi. Shu bilan birga, kompensator mexanizmlar, surdopedagogik metodlar, zamonaviy texnologiyalar va inklyuziv ta'lim tizimidagi qo'llab-quvvatlashning samaradorligi keltiriladi. Maqola ilmiy manbalar asosida yozilgan bo'lib, maxsus pedagogika va defektologiya sohasidagi so'nggi tadqiqotlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: eshitish nuqsoni, surdopedagogika, kompensator rivojlanish, vizual idrok, nutqning kechikishi, maxsus ta'lim, koxlear implant, inklyuziv ta'lim, kommunikativ rivojlanish.

Eshitish sezgisi inson hayotida axborot qabul qilish, nutqni shakllantirish va muloqot qilish jarayonlarida asosiy rol o'ynaydi. Bolalik davrida eshitish qobiliyatining buzilishi nutq rivojlanishining sekinlashishi, idrok va tafakkur jarayonlarida o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu bois, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik va pedagogik rivojlanishini chuqur o'rganish maxsus pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biridir. Eshitish sezgisi inson hayotida axborot qabul qilish, nutqni shakllantirish va muloqot qilish jarayonlarida asosiy rol o'ynaydi. Bolalik davrida eshitish qobiliyatining buzilishi nutq rivojlanishining sekinlashishi, idrok va tafakkur jarayonlarida o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu bois, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik va pedagogik rivojlanishini chuqur o'rganish maxsus pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biridir.

Eshitish nuqsoni turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi va rivojlanish jarayoniga har xil ta'sir qiladi. Asosiy turlari:

1. Tug'ma nuqsonlar – genetik omillar, homiladorlik davridagi kasalliklar, irsiy sabablar.
 2. Orttirilgan nuqsonlar – meningit, otit, jarohatlar, shovqin ta'siri natijasida yuzaga keladi
- Eshitish qobiliyatining darajasiga qarab bolalar ikki guruhga bo'linadi:

Kar bolalar – nutqni mustaqil shakllantira olmaydi, eshitish qobiliyati deyarli yo'q.

Zaif eshituvchi bolalar – maxsus sharoitda nutqni shakllantirishi mumkin, lekin eshitish qoldig'idan faol foydalanishi zarur.

Har 1000 nafar boladan 2-3 tasida eshitish nuqsoni kuzatiladi.

Eshitish buzilishi bolalarda nutq, diqqat, xotira, idrok, tafakkur jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, boshqa analizatorlar, masalan, vizual va sezgi-harakat analizatorlari faol ishlaydi, kompensator mexanizmlar shakllanadi.

Eshitish nuqsoni bolalarda nutqning kechikishiga, talaffuz va grammatik tizimning to'liq shakllanmasligiga olib keladi. Bolalarda quyidagi xususiyatlar uchraydi:

Fonematik eshituvning sustligi;

So'z boyligining cheklanganligi;

Gap tuzishda mantiqiy izchillikning pastligi;

Murakkab tushunchalarni tushunishda qiyinchilik;

Maxsus pedagogik metodlar, masalan, labdan o'qish, daktil nutq, imo-ishora, yozma nutqdan foydalanish nutq rivojlanishini tezlashtiradi.

Inklyuziv muhitda surdopedagog, logoped va psixologning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Maxsus moslashtirilgan dars materiallari, vizual va multimodal vositalar bolalarning muvaffaqiyatli o'qishini ta'minlaydi. Ota-onalar bilan hamkorlik esa uy sharoitida nutq va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda yordam beradi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning kompensator vazifasi ko'ruv idrokiga yuklatiladi. Vizual idrok va fazoviy tafakkur kuchayadi. Ko'rish orqali axborot qabul qilish ularning o'quv faoliyatini yengillashtiradi. Bunday bolalarda diqqat ko'pincha vizual obyektlarga yo'naltiriladi, eshitish orqali beriladigan topshiriqlarni bajarish esa qiyin kechadi. Shu sababli dars jarayonida vizual va multimodal vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kompensator jarayonlari bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi va ularning mustaqil axborot qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Audiometr tekshirish uchun mo'ljallangan maxsus tibbiy asbob bo'lib, u tovushning turli chastota va intensivlikdagi darajalarini qayd etish orqali eshitish analizatorining funksional holatini aniqlaydi. Audiometrlar yordamida audiometriya o'tkaziladi, ya'ni bemorning tovushni qabul qilish chegaralari (eshitish ostonsi) aniqlanadi. Ushbu qurilma kar va zaif eshituvchi bolalarda eshitish darajasini tashxislashda, ularni to'g'ri reabilitatsiya qilishda hamda eshitish apparati yoki koxlear implantga ehtiyojni belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Kar va zaif eshituvchi bolalar uchun eng yaxshi vositalardan biri bu -koxlear implant hisoblanadi. Og'ir darajadagi eshitish nuqsoniga ega bo'lgan yoki tug'ma/orttirilgan kar bolalarda eshitish funksiyasini tiklashga yordam beruvchi jarrohlik yo'li bilan o'rnatiladi. U tovush signallarini elektr impulslariga aylantirib, to'g'ridan-to'g'ri eshitish nerviga uzatadi, natijada bola atrofdagi tovushlarni idrok eta boshlaydi. Koxlear implant an'anaviy eshitish apparatlaridan farqli o'laroq, quloqning shikastlangan ichki tuzilmalarini aylanib o'tadi va bevosita eshitish nervi orqali tovushni miyaga yetkazadi. Bu eshitishning og'ir darajadagi buzilishida eng samarali reabilitatsiya usullaridan biridir.

Sog'lig'ida saqlash vazirligi tomonidan bu yo'nalishda bir qator yangiliklar qilinmoqda. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarni skriningi: O'zbekistonda yangi tug'ilgan bolalarga audiologik skrining (eshitish tekshiruvi) o'tkazish tizimi joriy etilgan va doimiy ravishda kengayib bormoqda. Buning maqsadi – eshitish muammosini hayotning ilk oylaridanoq aniqlash va keyingi reabilitatsiyani o'z vaqtida boshlash.

- Audiologik markazlari zamonaviy uskunalar bilan ta'minlanmoqda. Respublika ixtisoslashtirilgan markazlari va viloyatlardagi tibbiyot markazlariga zamonaviy eshitish apparatlari va diagnostika uskunalari sotib olinmoqda. Bu aniqroq tashxis qo'yish imkonini beradi.

Eshitish nuqsoni bolalarda nutqiy, kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanish jarayonlariga bevosita ta'sir qiladi. Maxsus pedagogik metodlar, kompensator mexanizmlar, vizual va multimodal vositalardan foydalanish, texnologik qo'llab-quvvatlash va inklyuziv ta'lim sharoiti bunday bolalarning rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan ular jamiyatda faol va mustaqil shaxs sifatida integratsiyalashadi.

Eshitishida nuqsoni bor bola – bu umidsizlik emas, balki bizning sabr-toqatlimiz, sevgimiz va bilimimizni sinovdan o'tkazadigan imtihondir. Ushbu bolalarning hayoti erta aralashuv, zamonaviy texnologiyalar va eng muhimi, atrofdagilarning ichki qizqishi va tushunishi bilan yorqin va mazmunli bo'lishi mumkin. Har bir bola o'ziga xos va ajoyibdir. Bizning vazifamiz – unga o'z salohiyatini ochishga yordam berishdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Давыдова, Н.Н. Сурдопедагогика: теория и практика. Москва: Просвещение, 2018.
2. Котенко, И.А. Психология и развитие детей с нарушением слуха. Санкт-Петербург: Питер, 2017.
3. Щербакова, Е.С. Инклюзивное образование и коррекционная педагогика. Москва: Академия, 2020.
4. Гуревич, А.А. Раннее вмешательство и поддержка детей с нарушением слуха. Москва: МГУ, 2019.